

*До спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.157
у Львівському національному
університеті імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1*

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Піха Юрія Тарасовича «Концепти істини у кримінальному процесуальному праві та їх реалізація у кримінальному провадженні: український та зарубіжний досвід», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Дисертаційна робота Ю. Т. Піха є самостійним, аргументованим, комплексним та завершеним дослідженням, має високий науково-теоретичний та прикладний рівень. Структурна побудова дисертації свідчить про науково вивірений підхід до вирішення поставлених автором завдань і досягнення мети дослідження.

Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації є достатньо обґрунтованими з точки зору логіки та методології наукового дослідження. Їх отриманню, як свідчить ознайомлення з текстом дисертаційної роботи, передувала значна робота автора з аналізу наукових джерел джерел (455 найменувань), детального і критичного вивчення не тільки вітчизняних наукових робіт та законодавства, а й монографій, дисертацій, авторефератів, наукових статей зарубіжних вчених (загальна кількість яких 159 джерел іноземної літератури), практики ЄСПЛ щодо застосування ст. 2, 3, 6, 8, 13 КЗПЛ, рішень судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій (понад 70 рішень), кримінального процесуального законодавства інших держав (зокрема, Франції, ФРН, Польщі).

Це дало йому змогу вирішити важливу наукову проблему, знайти відповіді на складні питання.

Висновки автора стосуються наукових та практичних положень щодо концептів істини у кримінальному процесуальному праві та їх реалізації у кримінальному провадженні достатньо обґрунтовані у змісті дисертаційної роботи.

Загальний аналіз змісту роботи свідчить про високий рівень спеціальної фахової підготовки автора та його глибоку обізнаність з теоретичними і практичними проблемами досліджуваної тематики, що безпосередньо відобразилося на належному науковому рівні проведеного дослідження і його практичному значенні.

Про ступінь обґрунтованості положень і висновків, винесених на захист, свідчить також належна їх апробація. За матеріалами дисертаційного дослідження

опубліковано три наукові статті у вітчизняних фахових виданнях, одну наукову статтю у зарубіжному періодичному науковому виданні, дві наукові статті у вітчизняних нефахових виданнях та вісім тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських конференціях. Публікації з теми дослідження та автореферат відображають зміст дисертаційної роботи.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що результати дисертаційного дослідження Ю. Т. Піха сприятимуть подальшому розвитку науки кримінального процесу, можуть бути використані при вдосконаленні чинного КПК, у правозастосовній практиці та навчальному процесі.

Відзначаючи ґрунтовну аргументованість наукових положень, висновків та рекомендацій, належний рівень і практичне значення дисертації Ю. Т. Піха, водночас слід зазначити, що рецензоване наукове дослідження, як і будь-яка наукова робота, викликає певні зауваження, надихає на роздуми, має деякі спірні положення, щодо яких необхідно додатково з'ясувати позицію автора.

1. Дискусійним є твердження автора про те, що хоч необхідність встановлення істини у кримінальному провадженні впливає насамперед із його завдань, визначених ст. 2 КПК, але визначальними елементами засади встановлення об'єктивної (матеріальної) істини є положення кримінального процесуального закону, що покладають відповідний обов'язок, по-перше, на органи досудового розслідування і прокурора (сторона обвинувачення), по-друге – на суд (стор. 132).

Адже законодавець не включив суд до кола суб'єктів збирання доказів, формально звільнив суд від обов'язку вживати всіх передбачених законом заходів для всебічного, повного і неупередженого дослідження обставин кримінального провадження, до кола суб'єктів доказування обставин, передбачених у ст. 91 КПК України, відніс слідчого та прокурора, а у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення – потерпілого (ч. 1 ст. 93, ч. 2 ст. 9, ч. 1 ст. 92 КПК);

Не розділяючи позицію науковців, які відстоюють збереження за судом як обов'язку, так і права збирати докази з власної ініціативи, за винятком деяких випадків, вважаю, позитивною тенденцією до зміни меж ініціативної діяльності суду в сторону обмеження повноважень суду у збиранні доказів, яка знайшла свій подальший розвиток в КПК України 2012 р., що є закономірним наслідком відходу від розшукових елементів змішаної моделі кримінального процесу, закріпленої в КПК України 1960 р. Норми чинного КПК України закріплюють менш активне процесуальне становище суду, як гаранта змагальності в судовому розгляді кримінальних справ, є засобом забезпечення його об'єктивності, незалежності та безсторонності, спрямовані на ліквідацію обвинувального ухилу, головною причиною якого є поліфункціональність суду.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство України не ставить перед судом завдання неодмінного досягнення об'єктивної (матеріальної) істини. Дана позиція законодавця є достатньо очевидною, враховуючи те, що на суд – орган судової влади, який здійснює правосуддя, не може бути покладено поряд з слідчим, прокурором обов'язку доказування всіх обставин кримінального провадження, передбачених ст. 91 КПК України. Законодавець чинного КПК України зробив спробу розмежовувати роль суду в перевірці та оцінці доказів, з однієї сторони, та в їх збиранні – з іншої. Джерелом руху кримінальної справи повинна бути активність сторін, яка не може бути підмінена активністю суду. Суд повинен забезпечити належну процедуру доказування під час судового розгляду кримінальної справи, реалізацію принципу змагальності та рівноправності сторін в кримінальному провадженні, дати всебічну, повну та неупереджену оцінку зібраних та перевірених у справі доказам та справедливо вирішити процесуальний конфлікт в кінцевому результаті. Збирання судом нових доказів (в значенні самостійного елементу доказування), заповнення прогалів в доказовому матеріалі за власною ініціативою суперечить концепції розподілу трьох основних процесуальних функцій (обвинувачення, захисту та вирішення справи), диференціація яких обумовлена змагальною формою кримінального провадження, негативно впливає на безсторонність суду, призводить до дисбалансу процесуальних інтересів та породжує обвинувальний ухил.

Разом з тим, пасивна роль суду в дослідженні доказів, який формально оцінюватиме зусилля сторін, може призвести до того, що важливі для кримінального провадження обставини залишаться нез'ясованими.

Суд не може бути стороннім спостерігачем за змаганням сторін, бездушним формалістом, який індиферентно ставиться до всебічного, повного та неупередженого з'ясування всіх обставин кримінального провадження, а, отже, до встановлення істини, оскільки саме суд, а не прокурор чи захисник несе повну відповідальність за прийняте рішення, що і повинно спонукати суд до процесуальних дій, спрямованих на те, щоб його рішення ґрунтувалося на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження та відповідало вимогам законності, обґрунтованості та вмотивованості.

З огляду на викладене вище можна дійти висновку, що наведені крайні позиції вчених-процесуалістів, суть яких полягає як у зведенні ролі суду до мовчазного спостерігача за змаганням сторін, який займає при цьому надмірно пасивне становище в дослідженні доказів, так і в наділенні суду необмеженою, надмірною активністю в доказуванні є спотворенням тієї ролі суду, яка відведена йому в змагальному кримінальному провадженні.

З метою уникнення негативних наслідків, до яких може призвести як надмірна активність суду, так і його надмірна пасивність в дослідженні доказів, забезпечення захисту як прав та законних інтересів суб'єктів, які потерпіли від кримінального

правопорушення, так і особи, яка підозрюється, обвинувачується у його вчиненні, від незаконного та необґрунтованого обвинувачення та засудження, процесуальне становище суду в процесі доказування, слід визначати шляхом пошуку компромісу між покладеним на суд обов'язком ухвалювати законні, обґрунтовані та вмотивовані рішення – з однієї сторони та необхідністю зберегти чітку межу, яка відокремлює функцію правосуддя від функції обвинувачення – з іншої. Тому, вважаємо, що позиції тих науковців, які намагаються визначити оптимальні межі активної та ініціативної діяльності суду в дослідженні доказів, не заперечуючи при цьому прагнення суду до встановлення об'єктивної істини (всєбічного, повного та об'єктивного з'ясування всіх обставин кримінального провадження) та усвідомлюючи важливість змагальності як засобу (методу, прийому, способу) пізнавальної діяльності на шляху до цього, є найбільш конструктивними.

2. Розглядаючи один із напрямків диференціації кримінальної процесуальної форми, а саме: її спрощення (провадження щодо кримінальних проступків, а також кримінального провадження на підставі угод); особливий порядок прийняття судового рішення у випадку визнання обвинуваченим пред'явленого йому обвинувачення; особливий порядок прийняття судового рішення у випадку визнання сторонами окремих фактів та обставин кримінального провадження як таких, що ніким не оспорується, автор дійшов висновку, що положення кримінального процесуального закону слугують, достатніми процесуальними гарантіями, що забезпечують встановлення матеріальної (об'єктивної) у цьому виді спрощених проваджень.

Як видається, у випадку застосування спрощених форм (спрощений порядок судового розгляду, скорочений порядок судового розгляду, особливий порядок кримінального провадження) можливе досягнення лише формальної істини.

Так, під час укладення угод сторона обвинувачення під час досудового розслідування фактично не проводить (може не проводити) досудового розслідування повно, всєбічно і неупереджено, якщо сторони уклали одну з названих угод. Фактично і суд не проводить дослідження наявних у провадженні доказів, а лише перевіряє відповідність змісту угод вимогам закону.

Очевидно, що прояви концепту формальної істини не можна заперечувати й, зокрема, у спрощеному провадженні щодо кримінальних проступків. У такому провадженні, у разі беззаперечного визнання обвинуваченим своєї винуватості, неоспорення ним встановлених досудовим розслідуванням обставин, що підлягають доказуванню, і згоди з розглядом обвинувального акту за його відсутності, з чим погоджується і потерпілий, суд вправі розглядати обвинувальний акт без проведення судового розгляду і участі сторін. В основу ухваленого судом рішення (вироку) у такому провадженні будуть покладені не докази сторін, оскільки вони не досліджуються судом, а встановлені органом досудового розслідування обставини,

які викладені в обвинувальному акті, і які не оспорується учасниками досудового розслідування.

3. На стор. 253 роботи її автор виділяє загальні умови гносеологічно-процесуального характеру, які забезпечують (уможливлюють) досягнення істини за результатами пізнання у кримінальному провадженні, до яких відніс такі: 1) реальна можливість отримання усіх відомостей, необхідних для встановлення фактів та обставин, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження; 2) максимальна безпосередність пізнавального процесу; 3) забезпечення певного, достатньо високого рівня знань осіб, які встановлюють окреслені вище факти та обставини; 4) гласність та відкритість розгляду кримінального провадження; залучення до розгляду справи всіх заінтересованих осіб; 5) неупередженість, відсутність особистої заінтересованості осіб, які ведуть кримінальне провадження та є суб'єктами кримінального процесуального пізнання; 6) можливість оскарження, перегляду та скасування незаконних та необґрунтованих процесуальних рішень; 7) встановлення юридичної відповідальності за прийняття завідомо незаконних та необґрунтованих процесуальних рішень.

Як видається, до наведених вище умов, які забезпечують досягнення істини, потрібно віднести також змагальність сторін та рівність засобів доказування. Адже принцип змагальності не виключає і не забороняє активну участь суду в дослідженні доказів під час судового розгляду кримінальних справ, всебічне, повне та об'єктивне дослідження судом обставин кримінального провадження та пошук об'єктивної (матеріальної) істини в кримінальному провадженні. Істина повинна бути досягнута в результаті змагання сторін кримінального провадження, яке доповнюється субсидіарною активністю суду в дослідженні доказів під час судового розгляду кримінального провадження, межі якої повинні бути визначені в кримінальному процесуальному законодавстві.

4. У своїй роботі автор неодноразово звертає увагу на існування тісного зв'язку істини з оцінкою доказів з погляду допустимості. Зокрема, у п. 4 висновків автор зазначає, що кримінальне процесуальне законодавство передбачає низку процесуальних правил, дотримання яких спрямовує досудове розслідування і судовий розгляд на встановлення істини (правди). До таких правил автор роботи відніс: заборону використовувати для обґрунтування слідчих чи судових рішень доказів, одержаних з порушенням вимог закону; покладення на органи, які ведуть кримінальне провадження, обов'язку ухвалювати свої рішення на підставі внутрішнього переконання, що ґрунтується на сукупності належних, допустимих, достовірних доказів.

Водночас, автор у своїх висновках до процедурних меж встановлення істини у кримінальному провадженні відносить: суворо визначену кримінальним

процесуальним законом форму та встановлені ним засоби і способи, які забезпечують одержання достовірних відомостей, у тому числі чітко передбачені законом правила належності та допустимості доказів.

Враховуючи наведене, цікаво було б почути позицію автора, інститут допустимості доказів, спрямовує кримінальне провадження на встановлення об'єктивної істини чи все-таки ускладнює (обмежує) її встановлення?

5. На стор. 264 роботи її автор зазначає, що встановлення об'єктивної істини судом, його намагання її встановити чітко простежується з таких норм КПК, які регулюють дослідження доказів у судовому засіданні, і які наділяють суд правом за власною ініціативою їх досліджувати: а) право головуючого протягом всього допиту обвинуваченого ставити йому запитання для уточнення і доповнення його відповідей (ч. 1 ст. 351 КПК); б) право суду допитувати свідка і потерпілого повторно; право призначити одночасний допит двох і більше допитаних учасників кримінального провадження (ч. ч. 13, 14 ст. 352 КПК); в) право суду за власною ініціативою викликати і допитувати експерта (ст. 356 КПК); г) право суду дослідити речові докази, документи, оглянути певне місце (ст. 361 КПК) з метою з'ясування обставин та перевірки їх доказами.

На підставі аналізу норм чинного КПК вважаємо, що до наведеного вище переліку слід також включити: проведення повторної, додаткової експертизи в процесі судового розгляду за ініціативою суду (ст. 332 КПК); формування судом кола питань, які він ставить перед експертом з власної ініціативи (ст. 332 КПК); право головуючого (суду) протягом усього допиту обвинуваченого ставити йому запитання для уточнення й доповнення його відповідей (ч. 1 ст. 351 КПК), ставити запитання свідкам, потерпілим, експертам, спеціалістам після їх допиту (ч. 11 ст. 352, ч. 2 ст. 353, ч. 2 ст. 356, ч. 2 ст. 360 КПК); залучення спеціаліста до участі в дослідженні доказів (ч. 3 ст. 71, ч. 3 ст. 359, ст. 360 КПК); пред'явлення свідку, потерпілому чи обвинуваченому особи або речі для впізнання з ініціативи суду (ст. 355 КПК).

6. До гносеологічно-процесуальних меж встановлення істини у кримінальному провадженні, на думку автора необхідно, зокрема, віднести: темпоральні межі встановлення істини у кримінальному провадженні, адже доказування здійснюється в обмежені процесуальним законом граничні строки досудового розслідування та розумні строки судового розгляду.

В контексті розумних строків судового розгляду хочеться посперечатися.

Так, введення до кримінального процесуального законодавства України положення про розумні строки слід розглядати як безумовно позитивний крок, спрямований на наближення вітчизняного кримінального судочинства до міжнародних стандартів.

Однак, варто зазначити, що закріплення принципу «розумності строків» у КПК України саме по собі не стане гарантією забезпечення прав учасників кримінального провадження. І пояснення цьому можна знайти у відсутності дієвих механізмів контролю за дотриманням процесуальних строків.

Тому найбільше затягувань під час здійснення кримінального провадження має місце у стадії судового провадження. Така ситуація пояснюється такими факторами: відсутністю граничних строків розгляду кримінальних справ, відсутністю дієвого контролю за дотриманням строків судового розгляду кримінальних справ, відсутністю механізму оскарження у випадку недотримання розумних строків у стадії судового провадження; складнощі з притягненням винних суддів до відповідальності за затягування судового провадження у випадку подання скарги до Вищої Ради Правосуддя.

Необхідність наявності у арсеналі України дієвого механізму оскарження недотримання розумних строків у стадії судового провадження обумовлена міжнародними стандартами кримінального провадження та практикою ЄСПЛ. Незважаючи на те, що ЄСПЛ неодноразово констатував порушення в Україні права особи на ефективний національний засіб правового захисту в контексті неможливості оскарження недотримання розумних строків судового провадження (рішення ЄСПЛ у справі «Меріт проти України», рішення ЄСПЛ у справі «Вергельський проти України» тощо), дане питання так і залишилося не врегульоване чинним національним законодавством.

Таким чином, в Україні відсутні ефективні засоби правового захисту при порушенні строків судового провадження. Тому «строк розгляду справи судом» сам по собі ніколи не буде «розумним», адже українське кримінальне процесуальне законодавство не гарантує права на оскарження недотримання розумних строків судом у стадії судового провадження.

Слід, проте, зазначити, що висловлені зауваження не впливають на загальну виключно позитивну оцінку дисертації, не знижують її безумовно високого наукового рівня, подекуди носять спірний характер, породжені новелізацією кримінального процесуального законодавства, відсутністю сталих підходів до розгляду тих чи інших проблем та єдності правозастосовчої практики.

Текстових запозичень у дисертації без посилання на джерело, інших елементів академічної недоброчесності у роботі не виявлено. Дисертація Піха Юрія Тарасовича «Концепти істини у кримінальному процесуальному праві та їх реалізація у кримінальному провадженні: український та зарубіжний досвід» є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, що характеризується єдністю змісту, у якій здійснено теоретичне узагальнення і вирішено наукове завдання, що

полягало у отриманні нових наукових висновків щодо концептів істини у кримінальному процесуальному праві та їх реалізації у кримінальному провадженні.

Дисертація «Концепти істини у кримінальному процесуальному праві та їх реалізація у кримінальному провадженні: український та зарубіжний досвід» цілком відповідає встановленим вимогам вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), та вимогам, передбаченим «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами і доповненнями від 21 березня 2022 року № 341 та від 19 травня 2023 року № 502), а її автор – Піх Юрій Тарасович – за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри кримінального процесу
і криміналістики Львівського національного
університету імені Івана Франка**

Марта ШЕВЧУК